

Leder:

En bredere mediehistorie

Birgitte Kjos Fonn

Professor i journalistikk, Oslo Met
Redaktør Mediehistorisk Tidsskrift
birgitte@oslomet.no

I denne spesialutgaven av *Mediehistorisk Tidsskrift* har vi gleden av å presentere et knippe resultater fra et større forskningsprosjekt, «Norsk fotohistorie 9. april 1940 til 22. juli 2011». Dette er et kulturrådstøttet samarbeid mellom Norsk Folkemuseum, Norsk Teknisk Museum, Nasjonalbiblioteket og Preus Museum. Forskningsbibliotekar ved Nasjonalbiblioteket **Jens Petter Kollhøj**, produksjonskoordinator ved Nasjonalbiblioteket **Are Flågan** og førsteamanuensis ved OsloMet **Anne Hege Simonsen** har vært gjesteredaktører, og byr i dette nummeret på hele åtte fagfelleverderte artikler fra forskergruppene «Offentligheter» og «Indisier» under dette prosjektet.

Å kunne vie et spesialnummer til foto er viktig og riktig ut fra den utviklingen *Mediehistorisk Tidsskrift* har hatt de siste årene, og vi er derfor meget takknemlige for denne anledningen.

Mediehistorisk Tidsskrifts opprinnelige tematikk var presseforskning. Da tidsskriftet ble etablert i 2004 som et grunnlag for det store forskningsprosjektet «Norsk presses historie»,¹ het det *Pressehistoriske skrifter*, deretter *Pressehistorisk tidsskrift*.

Etter ti års drift, i 2016, endret tidsskriftet navnet til *Mediehistorisk Tidsskrift* – samtidig som tidsskriftets eier, Norsk pressehistorisk forening, skiftet navn til Norsk Mediehistorisk Forening. Navneskiftet var for det første en erkjennelse av at den historiske «presseforskningen» måtte gi flere journalistiske medier enn avisen, større rom.² Det ble nødvendig å synlig-

gjøre at hundre års radiohistorie, over 50 års TV-historie og til og med et par tiår med internetthistorie hadde en naturlig plass i dette tidsskriftet, som både er det eneste norske fagfelleverderte på sitt felt, og det eneste i sitt slag i Norden.

Samtidig som tidsskriftet skiftet navn, så vi dessuten nyhetsmediene endre karakter foran øynene våre. Mens både avis, radio og TV slik vi kjente dem fra det 20. århundre holdt stand – utviklingen av både papiravisen og lineær TV har for eksempel gått mye saktere enn dommedagsprofetene ville ha det til – bød nettmediene samtidig på kombinasjoner av tekst, lyd og video på måter som brøt ned det gamle skillet mellom avis, radio og TV fullstendig. Paradoksalt nok var navneskiftet dermed også en erkjennelse av kraften i endringer som skjedde der og da, som ikke var historiske ennå – men som ville bli det. Slik har tidsskriftet i løpet av få år utvidet nedslagsfeltet sitt betydelig.

Det visuelle betydning

Foto, som er hovedtema i denne utgaven, har riktignok hatt en viktig plass også i *presse*-historien. I det hele tatt det visuelle – layout, skrifttyper, stoffprioritering og ikke minst pressefotoet har vært en sentral del av det avishistoriske materialet – men stoffet i tidsskriftet var likevel lenge konsentrert om verbalteksten. I takt med navne- og fokusendringen

de siste årene har vi imidlertid sett en økning i stofbudet som handler om visuelle medier – eller eventuelt om aktører i det visuelle feltet.³

Fortsatt er det likevel (og kanskje naturlig nok) relativt lite *historisk* forskning på det som – i et historisk perspektiv – er ganske nytt: den sammensmeltingen mellom verbaltekst, lyd, bilder og levende

Å vie et spesialnummer til foto er viktig og riktig ut fra den utviklingen Mediehistorisk Tidsskrift har hatt de siste årene

bilder som digitaliseringen innebærer. Men også disse innfallsvinklene er i ferd med å øke, både som innholdsanalyser og analyser av prosesser og virkninger.⁴ De siste årene har tidsskriftet dessuten hatt en rekke artikler om *forholdet mellom* digitalisering og mediehistorie – dette er faktisk i ferd med å bli et av tidsskriftets kjennetegn. Slik reises nye spørsmål om det historiske mediematerialets status og grenser. Hva er for eksempel forholdet mellom en original, en masseprodusert kopi og en digital kopi av den masseproduserte kopien?⁵ Når arkiv- og biblioteksektoren publiserer mediemateriale på nytt, får de da også rollen som en slags redaktør?⁶ Digitaliseringen er også med på å komplisere forholdet mellom «medier» og annet stoff. Hva skjer med det vi for ikke lenge siden kjente som arkivmateriale og som vi kunne lete frem i støvete esker? Bli arkivmateriale «medier» når det digitaliseres og gjøres tilgjengelig for publikum, eller i alle fall på nye – og definitivt mer tilgjengelige – måter? Vil da fremtidens historikere bli mediehistorikere alle sammen?

Ikke bare det redigerte

Selv om det visuelle får økende plass, er det i den journalistikkbaserte medieforskningen selvsagt vanligst å konsentrere seg om det publiserte – og det som er publisert med hensikt, det redigerte. Og selv om bilde-mediet, som navnet sier, hører hjemme i mediefamilien, er ikke nødvendigvis bildet tatt for å bli publisert eller spredt. Nina Bratlands bidrag i *Mediehistorisk Tidsskrifts* spesialnummer om digitalisering av mediemateriale fra 2018, om arbeidet med digitalisering av private fotoalbum, var med på å vise hvordan fotografier som ikke var tatt for å publiseres, aktualiserer flere av spørsmålene over.⁷ Artikkelen viste gjennom albumet som case hvordan digitaliseringen løser opp grensene mellom det som er publisert for et større publikum og profesjonelt redigert, og «det andre» – også når man har et historisk perspektiv. Det er det nyttig å ha med seg: Selv om vår del av mediehistorien kommer til å fortsette å ha hovedfokus på journalistiske og andre redi-

gerte medier (som også kan innbefatte bokmediet eller dokumentarfilmen, hvor mye samfunnsdebatt finner sted), skal vi for eksempel snart også favne om de sosiale mediene. De begynner allerede nå å trekke på årene, og er en god illustrasjon på at forholdet mellom det redigerte, det massekommuniserte, det som er internt i grupper og det som er mer eller mindre privat, allerede er i oppløsning. Da får vi noen nye dilemmaer, men også et bredere inntak til mediehistorien.

Inntil da kan de mange interessante eksemplene på fotohistorie som publiseres i dette nummeret, illustrere spennet i det som kan ha interesse for ettertiden. Her er det studier av fotografi som er publisert i bøker, av postkortproduksjon og byråbilder og propagandafotografi, men det er også studier av hvorfor bilder av etiske grunner ikke har vært offentliggjort, eller av interne dokumentasjonsprosesser i vitenskap eller forvaltning. Det er ikke uten grunn at undertitelen til denne utgaven er «fotografisk mangfold i publiserings- og kunnskapsprosesser». De åtte artiklene presenteres nærmere i introduksjonen til Kollhøj, Flågan og Simonsen, men anbefales med dette.

Mediebegrepets grenser

I den faste spalten til lederen for Norsk Mediehistorisk Forening **Henrik G. Bastiansen** i dette nummeret, berøres nettopp spørsmålet om hvor mediehistoriens grenser går. Han tar for seg det faktum at det de siste årene er kommet eller nytuttet mediehistorier fra fire av de fem nordiske landene – bare Island unntatt.⁸ Et av flere poenger handler om hvor forskjellig forfatterne definerer og avgrenser mediehistorie. Det er selvsagt ikke lenger noen som bare definerer mediehistorie som noe som har å gjøre med presse, eller journalistiske medier, men noen går også langt ut over de vanligste definisjonene, slik som det svenske bidraget.⁹ De svenske forfatterne definerer alt som befinner seg «mellom» sender og mottaker adskilt i tid og rom, som medier, skriver Bastiansen. Dermed får både tallene og A4-arket plass i mediehistorien. Kanskje

Digitaliseringen løser opp grensene mellom det som er publisert for et massepublikum og profesjonelt redigert og «det andre» – også når man har et historisk perspektiv

trenger vi ikke et så utvidet mediebegrep, men det er nyttig både for mediehistorikere og historikere uten «bindestrek» å ta grenseoppgangene opp til diskusjon med jevne mellomrom.

Som alltid inneholder dette nummeret medieminner, og enn så lenge fra institusjoner som helt eller delvis er journalistiske og kommuniserer med et massepublikum. Denne gangen er det Jørn Jensen og Otto Ulseth som skriver om sine erfaringer. **Jørn Jensen** var sentral i å etablere verdens første heldigitale radiokanal, i Norge og NRK, nemlig NRK Alltid Klassisk. Mens **Otto Ulseth**, som blant annet har bakgrunn fra *Adresseavisen* og *Dagbladet*, beretter fra sportsjournalistikken i årene etter at det «uavhengige» idealet hadde nådd norsk journalistikk, men før det helt hadde nådd frem til sporten.

Tilegnet Trond Bjorli

Utgaven er tilegnet etnolog og fothistoriker Trond Bjorli, initiativtaker til og leder for prosjektet «Norsk fothistorie 9. april 1940 til 22. juli 2011», som døde tidligere i år. Bjorli var kjent for sitt solide engasjement i museumssektoren og sin sterke interesse for kulturhistorisk fotografi, og var dermed gjennom mange år en viktig organisator og inspirator for norsk fotobeholding. Det fothistoriske miljøet peker på hvordan han løftet frem fotografi og fothistorie blant annet i form av store utstillinger på Norsk Folkemuseum, og i en rekke publikasjoner. Et eksempel er utstillingen og boken *Norge i farger 1910*, om den første større fargedokumentasjonen fra Norge, utført for Albert Kahns verdensarkiv i Paris.

Helt sentralt i Bjorlis virke som fothistoriker står dessuten hans avhandling som ble forsvart ved Universitetet i Bergen i 2014, *Et fotografisk gjennombrudd. Fotografisk og nasjonal modernisering i fotografen Anders Beer Wilses bildeproduksjon ca. 1900-1910*. Avhandlingen ble fulgt opp året etter med utstillingen «Wilse – Bildet av Norge», noe som var med på å befeste hans betydelige stilling som Wilse-ekspert.

Deltakerne i fothistorieprosjektet forteller om en person som ga konstruktiv støtte på en innsikts-

full, utprøvende og lavmælt måte, og som dermed på et vis er sterkt til stede i denne utgavens fothistoriske artikler.

Oslo, 15. november 2021

Noter

- 1 Hans Fredrik Dahl (red.) Norsk presses historie 1660-2010. Universitetsforlaget 2010
- 2 Her brukes begrepet «presse» i bred forstand (slik det også er vanlig), om journalistisk virksomhet i kringkasting o.l. så vel som avis.
- 3 Se f.eks. Rolf Werenskjøld, «'Begivenheter fra alle verdens kanter'. Norges første lydfilmavis, Verden Rundt», i Mediehistorisk Tidsskrift nr. 2 2016 og «Haakon Lie og Spaniafilmene Bruken av dokumentarfilmer om den spanske borgerkrigen i Norge 1936-39» i nr. 1 2017; Siri Hempel Lindøe, «Den norske TV-aksjonen i et historisk perspektiv» i nr. 1 2020; og Thale Elisabeth Sørli «Det handler om mennesker – fotografiske klimaendringer i Arbeiderbladet mellom 1948 og 1997» i nr. 2 2020. Nevnes må også Håkon Benjaminsens minibiografi om fotografen Karina Jensen, «Et løfta blikk. Karina Jensen og norsk fotojournalistikk i årene 1980-1999», i nr. 1 2021.
- 4 Se Veronica Ljosheims, artikkel «På nett med historien: Å tallfeste Dagbladets politikk», Mediehistorisk Tidsskrift nr. 1 2020, der hun studerer Dagbladets nettavis i perioden 1996 til 2016, eller Per Bonde Hansen og Gudrun Rudningens «Desken var avisens hjerte som aldri lukket et øye» i samme nummer, som handler om deskens endrede posisjon i overgangen til digitalisering. Spesialnummeret Politikk og journalistikk etter år 2000, nr. 2 2019, tok naturlig nok også for seg mange aspekter ved medievirkeligheten i vårt årtusen, blant annet i artiklene til Gudmund Hernes og Terje Rasmussen. Christine Myrvangs essay basert på hennes og Martin Eides historie om det digitale skiftet i Dagbladet, i samme nummer, må også nevnes.
- 5 Se Henrik G. Bastiansen, «Mediehistorie 2.0. og behovet for en ny filologi» i Mediehistorisk Tidsskrift nr. 1 2020 og «Brikker til en ny filologi: Digitale objekter som mediehistoriske kilder», i nr. 1 2021.
- 6 Magne Lindholm, «Hva skjer med arkivene når de blir digitalisert?» Mediehistorisk Tidsskrift nr. 2 2018
- 7 Nina Bratland, «Fotoalbum. Digital praksis og prøvelse», Mediehistorisk Tidsskrift nr. 2 2020
- 8 Det norske bidraget er det Bastiansen selv som har stått for, sammen med Hans Fredrik Dahl: Henrik G. Bastiansen og Hans Fredrik Dahl. Norsk mediehistorie. 3. utgave, Universitetsforlaget 2019.
- 9 Johan Jarlbrink, Patrik Lundell og Pelle Snickars. Mediernas historia. Från big bang till big data. Mediehistoriskt Arkiv 2019

Denne utgaven av Mediehistorisk
Tidsskrift er tilegnet etnolog og foto-
historiker Trond Bjorli (1955-2021)